

ŠARČEVIĆEVA FILOZOFIJA

Rusmir Mahmutćehajić

Uz knjigu Abdulaha Šarčevića *Istina i sloboda: Filozofija umjetnosti, Suvremena povijest u istini, Evropa i horizonti duhovnog života i nade, Ka esteticima i kritici, Ni prostor a ni vrijeme – Eseji*, Sarajevo: IP "Svjetlost", 2004.

Nebesa i zemlja su poput slikarevog slikanja, a ljudska krajnost je poput ogledala lijepe žene. Da nema nebesa i zemlje, ne bi bilo pokazanja ni Njegove velike moći, a da nema ljudske krajnosti, ne bi bilo pokazanja Njegove punine. To je značenje svjedočenja Zbiljnog Gospoda u jastvu.

Wang Tai-jü

Od *Sfinge Zapada*, kojom se Šarčević neopozivo oglasio u filozofiji, započeo je rastući tok njegovog filozofijskog govorenja i samo se površnim promatračima može učiniti čudnim to što taj tok ne posustaje. On je već takve naravi da je njegova snaga u njemu, a ne u nekom vanjskom odnosu uzroka i posljedice. Odavno je važnije pitanje o oblicima i sadržajima tog govorenja, nego o njegovoj suštini. Ako se promatrač okrene knjizi *Istina i sloboda*, ustvrdit će da Šarčevićev filozofski govor s jednakom uvjerljivošću nastavlja doticati svijet šutnje i poticati ga da se otkrije u riječima.

Od tajne umjetnosti

Šarčevićeva knjiga *Istina i sloboda* omogućuje osvrtanje na njegovu ukupnu filozofiju preko tajne umjetnosti. Šarčević na tu mogućnost pokazuje i sâm otvara put prema njoj. U ovoj knjizi na stotinjak stranica pisac se bavi Berberovim

slikarstvom. A to je raskošni svijet boja i slika u kojem se one smjenjuju u neiscrpnom odnošenju muškog i ženskog, davateljskog i primateljskog, nebeskog i zemaljskog. U okvirima Berberovih slika zbiva se očaravanje gledatelja kakvoćama nasuprot njegovog raz-očaravanja količinama. Gledanje se opire svođenju tog uokvirenog časka na mrtvu tvar. Iako je riječ o slikama, povanjštinjenju unutarnjeg i ostvarenju duševnog, Šarčevićev govor otvara vidik neiscrpane raskoši. U tome vidiku slike govore o neravnoteži dajućeg i primajućeg u stalnome obnavljanju stvaranja. Igrajući se s nedostižnošću Istine, u njezinoj neusporedivosti i njezinoj bliskosti, Šarčević se ponovno, kako to čini i na tisućama drugih stranica svojih filozofskih zapisa, predaje smijehu i plaču pred objektivnim svijetom. U tome bavljenju Šarčević ocrtava pitanja o bivanju i ne-bivanju. I čini se da mu je nakana pokretati i sabirati sva pitanja o vanjskome svijetu kao nebesima i zemlji i svemu što je među njima, kako kazuje Učenje, ili "o deset tisuća pojava između nebesa i zemlje", kako o svijetu kazuje neokonfučijanska predaja. Tim upućivanjem prema bljescima i oprečnostima, tminama i svjetlosti, te znakovima i njihovom čitanju, Šarčević potiče, izvodi i vraća u srijedu pitanja o nebu i zemlji, te svemu što je među njima, zagonetku o čovjeku. On to čini tako da zagonetka postane teška i neodrživa, prezrela i dohvatna. Osjećajući i znajući da je mudrost jednostavna, ali nikada i učvršćena u neki od svojih oblika, on ne daje obrasce kojima bi sjećanje nadvladalo zaborav. Ali, u vidiku njegove *sophiae* putnik se pronalazi u privlačnosti pojava u kojima otkriva zaboravljenog sebe. Ustrajnost raskošnosti Berberovih slika napominje njihovu zbilju koja je odnekud dospjela. I to je neosporno gledatelju. Svojim filozofskim govorom Šarčević toj raskošnosti dodjeljuje posvjedočenje zbiljnosti. Ali, smisao ne zastaje nigdje između besmisla i sebe sama. To što je svjedočeno nužno traži svjedoka. To što jastvo vidi i što postaje ono samo okreće ga znanju o sebi, gdje je zavičaj mudrosti. A tu se, u toj ljubavi prema mudrosti kao najdubljoj srijedi jastva, otkrivaju obrisi velikog učenja. Šarčević je okrenut slici, pa se njegovo govorenje nudi kao svjedočenje. Tako, slika i njezin svjedok okreću se prema slikaru i svjedočenom. Jastvo slikara koje otkriva slika zahtijeva svjedoka u kojem će ta dvojina slika i slikar obznaniti sebe u jastvu koje može reći da svjedoči sebe kao jednost. A to je, čini se, presudni smisao Šarčevićeve okrenutosti Tajni.

Onaj koji hoće da sazna nebesa i zemlju, i sve što je među njima, i postane namjesnik u njima, mora prije tog steći znanje i vještinu upravljanja državom; a onaj koji hoće da upravlja državom, mora prije toga htjeti i znati vještinu uređenja svoje porodice. A taj koji hoće znanje i vještinu uređenja svoje porodice, mora

prije toga htjeti i znati umijeće uzgoja vlastitog tijela. A taj koji hoće znanje i umijeće o uzgoju vlastitog tijela, mora prije toga ovladati znanjem i vještinom u postizanju čistote srca. A taj koji hoće da postigne znanje i vještinu o čistoti srca mora prije toga imati čistu namjeru; a kada čovjek ima čistu namjeru, tada njegovo jastvo jasno pokazuje sve ono što je u svijetu i on, čovjek čiste namjere znade i svijet i sebe kao jasnu sliku svog Gospoda.

Šarčević zasniva ovu knjigu svojim uključivanjem u dvojinu Berberove slike kao objektivni svijet, na jednoj, i Berberovo jastvo na drugoj strani. Time se slike kao svjedočenje o slikarevom jastvu, pokazuju kao posredovanje ili obznana jastvu Šarčevića kao filozofa. Preinačujući tu trojinu – slika, slikar i svjedok – Šarčević metaforično naznačava ukupan tok svoje filozofije.

Otvorenost pojedinačnog jastva

U trojini slika, slikar i svjedok izranja Filozof koji ne smjera ni na šta drugo nego na upoznavanje sebe preko svijeta kao slike Stvoritelja. A taj koji upoznaje sebe stoji u srijedi sveg stvaranja. Njegovo bježanje u prošlost ili u budućnost je varka. U njegovome "sada" jest onaj vazda isti i vazda drukčiji dodir vječnosti s konačnošću, neusporedivosti s bliskošću i *tao*-a u *yin*-u i *yang*-u i s njima. I to je, u mome čitanju, srijeda Šarčevićeve filozofije. Njome se ovo "ovdje" i ovo "sada" vraćaju ili osvješćuju u njegovoj mogućnosti da se ozbilji u znanju odgovora na pitanja "otkuda" i "kamo".

Kada je Šarčević pred slikama i arhitekturom, pred taoističkim, budističkim i konfučijanističkim tekstovima, kada je s Hegelom i Jaspersom, Vatimom i Rortijem, Helderlinom i Borhesom, Dostojevskim i Kamijem, kada je pred bilo kojim od neizbrojivog mnoštva lica kojima obzorja i jastva obznanjuju istinu, on je, zapravo, okrenut prema dubini i visini jastva koje zna i svjedoči. U tome je, čini se, i tajna ovog trajućeg filozofijskog pothvata. Ni u čemu od svog filozofijskog govora Šarčević ne nudi obrazac, završenu sliku, zatvoreni oblik ili bilo koji drugi iskaz kojim bi bio zaustavljen ili iscrpljen tok kazivanja. I kada pojavama priznaje njihovu izvornu puninu, to ne znači da on traži išta drugo, nego posvjedočenje da su te pojave i sve to što je iza njihovih granica samo znakovi neiskazivog i da su posljedično i uzročno tišina i beskonačnost prava tumačenja svakog govora i svakog zapisa. Time je na neobičan način, pa zato i dojmljivo govorljiv, u njegovu

filozofiju uveden bosanski dijalog kao natjecanje sa besmislom i smrću. Naspram ideologijskih i tiranijskih pothvata zatvaranja postojanja u njegove granice protječe Šarčevićev filozofijski govor u kojem je on otvoren za svako slušanje, prihvaćajući to kao dug postojanja, i za svako govorenje, nudeći to kao svjedočenje smisla. Tako on neizbrojivu raskoš promjena ili novog stvaranja u svakom času dodjeljuje na pristojan način ljudskome jastvu kao srijedi i ogledalu sveg postojanja. Time je on zamršenosti i nerazrješivosti metafizičke i kozmološke drame, koja svojom komedijskom stranom preinačuje svijet politike, porodice i tijela u neiscrpnost ponavljanja patnje, suprostavio znanje i umijeće čistog srca, ili – ako se taj ključni pojam *philosophiae perrenis* prevede u glosarij moderne gnoseologije – znanje mjesta izravne spoznaje ili dodira s nepojedinačnim i natpojedinačnim umom. Njegovom egzistencijalnom usudu time se, preko filozofijske odiseje, dodjeljuje razrješenje nerazrješivog. I to Šarčevićevu filozofiju čini bosanskom. Filozofiranjem u otvorenosti ljudskoga jastva Šarčević doprinosi svjedočenju o mogućnosti slobode kao ropstva Istini. A time se svakoj pojavi dodjeljuje njezino pravo kao mjesto koje joj odgovara prema istini i s njom. Takvim vraćanjem prava svakoj pojavi, što nije ništa drugo nego pokazivanje i govorenje istine, moguće je suditi pravedno o tiranijama i razaranjima koji se mogu zvati i krivim imenima – politika, znanost, ekonomija itd. A pojave će se, kako kazuje sveto učenje, naposljetku odreći svih krivih imena koja su im dodjeljivanja. Tako će dodjeljivatelji krivih imena ostati posve goli pred Učiteljem, koji je u punoj poniznosti primio poduku svih imena.

Svijet kao čovjek i čovjek kao svijet

Šarčevićeva filozofija ne poriče i ne zanemaruje zbilju u zaboravu, poredak u neredu, nadu u nasilju. On ne okreće glavu od preovladivosti nepravde i nasilja, pometenosti i laganja. Njemu se ne čini da opisivanje stanja neusmjerenosti i svih patnji može doprinijeti izlasku iz groteske svijeta. Taj koji živi u groteski ne može je znati kao takvu. Taj koji vrši nasilje i koji laže ne može prepoznati narav tog što čini. Ne može, zato što je to okrenutost prema ništosti. Zlo jeste to što iskušava svako jastvo. Ali, zlo nije od punog dobra. Sve jeste od Boga, i zlo i dobro. Međutim, to ne znači da se zlo vraća Bogu. Ako bi tako bilo, zlo bi bilo počelo. A nije. To svjedoči ljudska srijeda, pa ma kolika bila njezina zamračenost. I sa sviješću o toj preovladavajućoj pometenosti čovjeka na zemlji i ispod nebeskog svoda Šarčević nastoji u iskustvu filozofije novih doba ocrtati jasnu sliku nebesa i zemlje i svega što je među njima, okrenuti čovjekov pogled prema savršenosti

stvaranja, kako bi se čovjek nakon tog putovanja vratio sebi i tu, u sebi, prepoznao svoju otvorenost prema istini u kojoj stanovište-ne-stanovišta omogućuje bivanje čistom slikom Jednosti. I to je, čini se, razlog za bliskost Šarčevićeve filozofije perenijalnim obrisima svijeta u čovjekovom znanju i čovjekovog znanja u svijetu. Ona je okrenuta istini svih deset tisuća pojava.

Dvojina svijet-čovjek razlučuje se u tri stupnja – svijet na nebesa, između i zemlju, a čovjek na duh/um, dušu i tijelo. Sve što jeste rasprostrto u nebesima sabrano je u čovjeku. I jedno i drugo pokazuju Istinu, koja zna sebe i koja objavljuje sebe preko svijeta i preko čovjeka, prema njezinom kazivanju: *Mi ćemo im pokazivati znakove u obzorcima i jastvima, sve dok im ne bude jasno da je On istina*. A ta mogućnost da čovjek sazna istinu počiva na prihvaćenom odnosu povjerenja. Taj odnos nisu prihvatili ni nebesa, ni planine, ni zemlja. Nisu zato što ništa od njih ne sabire cjelinu ili znanje svih imena. A tu ukupnost sabire čovjek kao znalac imena svih pojava. U tome jeste tajna njegove mogućnosti da prihvati i ponese odnos po-vjerenja s neizrecivom istinom.

Čemu god se Šarčević usmjerio, njegov filozofijski govor ne izmiče zrakama metafizičkog u kozmološkom i kozmološkog u antropološkom. Ali, njega ne zadovoljava taj lûk slaženja. Njegovo promatranje je prepunjeno pitanjem o uzlaznom lûku.

U takvoj zaokupljenosti uzlaznim i silaznim, u početku i kraju, u izvoru i ušću, u porijeklu i povratku, Šarčević će jasno prepoznati izvore tiranije i neslobode. Izbjegavajući u svim slučajevima zamku ideologijskog presuđivanja, on nikada neće direktno reći o zabludi mitskog i protivmitskog. Njegov filozofijski pothvat pokazivat će da *tao* koji je moguće iskazati nije *tao*, jednako kako *tao* koji je moguće poreći nije *tao*. *Tao* je daleko od postojanja i ni sa čime usporediv. Ali, nema ničeg u postojanju da mu *tao* nije blizak i da u njemu nije njegova slika. Kazivanja imama 'Alija o udaljenosti i bliskosti, te neusporedivosti i sličnosti Jednog odjekuju u perenijalnim uobličavanjima Šarčevićeve filozofije, krećući se čas prema Plotinu, čas prema Gadameru, čas prema Lao Ceu, čas prema Ekhartu.

U cijelom njegovom govoru, koji je nerijetko poput orguljske glazbe, u kojoj istodobno i melodija i ritam teku na različitim razinama, traje pokazivanje na mit kao govor koji ne može biti zamijenjen tumačenjem, ali koji ne može biti bez

tumačenja. Time se Šarčević okreće ključnom pitanju presijecanja veze jastva s čistom Zbiljom. A ta čista Zbilja nije iskaziva. Na nju je moguće pokazivati samo preko mita. A ne treba zaboraviti da je tu riječ moguće prevesti s riječju “šutnja”, “muk”, “muka”. Iako se nudi kao govor, ona je to samo u njegovoj prvoj mogućnosti, ali s neizbrojivim mnoštvom načina njezinog objavljivanja. Filozofija počinje tamo gdje prestaje dovoljnost mita, ali ona je bez svijesti o tome presudila sebi da bude zatočena u sebe. A to je, opet se čini, jedan od razloga zašto su Šarčeviću potrebni svjedoci u ukupnom iskustvu filozofije. U njegovom govoru pokazuje se nauk o smislu i mjestu svega što je stvoreno, koji u Levinasovom iskazu kazuje o nepopravljivom manjku svijeta što ga uzrokuje isključivanje jednog jedinog čovjeka.

Svjedoci

Čini se da je u evropskom krugu mišljenja mudrost odavno izgubila smisao. Zatvaranjem jastva u do-voljnost i po-vezivanje s voljom kao najvišom ljudskom mogućnošću koja se potvrđuje jedino u radu gnijezde se i legu apsolutizmi razumskih nacrti i isključivosti njihovih po-stvarivanja. Razaranje i poništavanje svega što se opire, a prije svega, otvorenosti ljudske srijede prema punini, postaju jedini način da se potvrdi rad. I to je razlog zašto nije moguće misliti o nasilju. U tome se prepoznaju poricanja i zaboravljanja da neiskaziva jednost svoje obznanjenje “smješta” u sjemenku Hvaljenog kao razloga za cjelinu stvaranja. Primajući u sebe takvu zbilju Hvaljeni postaje najviši mudrac pri čemu kao takav nema ničeg svog.

Odabirajući svoj put filozofa u dobu koje je, prema njegovoj ideologijskog slici, trebalo da ozbilji Marxovu filozofiju o kraju u radu, Šarčević je jasnoću vidika o kakvoćama kao objavi nemjerljivog u mjerljivom, neizrecivog u govoru, jednosti u mnoštvu suprostavio svoju zapitanost o ljubavi i znanju i ljudskoj savršenosti. Tim pothvatom on se počeo baviti u dobu u kojem su objava i savršenost, stvaralačka riječ i čistota, te otvorenost čovjeka i osvjetljenost društva iz te otvorenosti bili predstavljeni kao besmislica koja se ruga apsolutizmu ideologije koju pravda nauka. O pogubnosti takvog pothvata Šarčević je mogao slutiti i on je bio stalno između tog čemu ga je dozivala otkrivena srijeda vlastitog jastva i tog čime je prijetila groteska društvenog poretka. Čini se da je on u svome filozofiranju nerijetko bio zabljesnut zrakom svjetlosti koju nudi *philosophiae perrenis*. O njoj je

svjedočio povlačenjem i nastavljanjem tumačenja i razgovora sa svjedocima koji su, prema njegovom očekivanju, morali imati ta ista iskustva. I nije začudno što u Šarčevićevom filozofiranju poput vala nadolazi i odlazi poziv da se šuti o onome o čemu se ne može govoriti. Ali, upravo taj poziv šutnji, ta njezina neumoljivost djeluju poput časa u nebesima, poput djeteta u majčinoj utrobi, oni su neizdrživi. A kada prevagne govorenje, kada se šutnji pridruže tisuće govornika poput različitih razina orguljske glazbe, sama zamisao o poretku u kojem su slušatelj i govornik mora prerasti u neodoljivu potrebu da se zašuti i da se sve vrati počelnosti tišine. A to nije ništa drugo nego pokazivanje i ozbiljenje čovjekove samoće kao neiscrpljive mogućnosti. Ne govori li o tome i Šarčevićovo ustrajno vraćanje Bosni iz njegove američke i osamljeničke udaljenosti!?

I odatle, jednako kao i iz cjeline svog iskustva, Šarčević se okreće pitanju o mogućnosti mišljenja o nasilju i ne odgovara na to pitanje u izravnoj suočenosti s njim, jer bi to značilo da sebi kao iskustvu trpnje dodjeljuje presudu. On se okreće umjetnosti i filozofiji kao potvrdi da o zlu nije moguće misliti tako da se na njega nađe i konačni i puni odgovor. Nije, jer ono nema suštinu, jer ono raskida s istinom stvaranja i svoje počelo "smješta" u ne-suštinu. Zato je svako besjeđenje o mudrosti poput istrošene i do neotrpane dosade kazivane priče. Tu priču moguće je pomjeriti u neki posve drugačiji vidik, u nekome prijevodu učiniti je "novim obzorjem" one jedne i iste neusporedivosti i ove jedne i iste bliskosti. Ali, tada to, doista, postaje druga i lahka pripovijest o nekim stranim ljudima i nekim nepoznatim zemljama, pa se tako opet nudi samo kao raskoš slika bez slikara. A Šarčević ne pristaje na to prividno izbaviteljsko izmicanje. Za svoje kazivanje velikog učenja, on sabire u kolokvij filozofe i pjesnike, slikare i glazbenike, mistike i matematičare, alkemičare i arhitekta. Paradoks njihovih svjedočenja jeste u nemogućnosti odgovora, ali i nemogućnosti šutnje. Oprečnosti i rasutosti mogu se sabrati jedino u svjedoku koji ih zna preko znanja sebe.

Neka piscu ovih redaka bude dopušteno da u sjećanje prizove nedavno čitanje bilježnice Saliha Hromića iz Stoca. On je kao učenik Roznamedžijine medrese u Mostaru 1903. godine zapisivao o svojim tadašnjim danima. Nema tu nijednog zapisa o Bosni. Ali, nekoliko desetina njih je o svjetskoj politici onog doba, jermenskim pobunama, britanskim brodovima, francuskim namjerama... četrdeset godina poslije Saliha Hromića ubili su četnici u Dubravama. Njegovo ime nije nikada glasno spominjano. U njegovom putu prema smrti i tragovima

u ovoj bilježnici ocrtavaju se, nema sumnje, i nebesa i zemlja i sve što je među njima, jer nema uzaludnog života, niti je ijedna od deset tisuća pojava bez pune svrhe. Tamo gdje je opasnost, tamo je i sigurnost, ponavlja se Helderlin u nizu Šarčevićevih iskaza. I jedan i drugi, kao i Hromić, uključuju se u liječenje ljudske razlomljenosti preko sjećanja na jednost koja je u svemu i izvan svega. Tako je tajna pisanja poput putovanja u kojem je smrt razrješenje, ali svijest o tome razrješenju čini pisanje životom, pa je svaka smrt poražena životom kojim je prošla prije nego što se pokazala u svojoj tajni. Šarčevićeva zaokupljenost Bosnom u "deset tisuća njezinih pojava", ispod nebesa i na zemlji, nije izvan dostojnog pothvata da se odgovori na pitanje o smrti. A samo taj pothvat čini život dostojnim njegove mogućnosti, da se njime nakon cjeline silaženja, jastvo opet vrati uzlaženjem svojoj izvornoj savršenosti. U tome je najodlučnije pitanje svake filozofije. Nije moguće pristati na prednost smrti nad životom.

Nedovoljnost slike

Nema sumnje da je Šarčević odavno i sa začudnom jasnoćom ocrtao svoj krug mnoštvenosti kao svjedočenje o Jednosti. Ali, on ga nastavlja ispisivati i opisivati, pa bi se reklo da on neprestano preživljava svaki udah kao smrt i svaki izdah kao život.

U obuhvatnom i trajućem filozofskom kolokviju, na kojem je Šarčević okupio filozofe i umjetnike s različitih strana i brojnih vremena, čini se da govoru nema kraja. A to je samo potvrda šutnje i slušanja kao počela postojanja, kao njegovog početka i njegovog kraja. Zato je moguće reći da Šarčevićovo filozofiranje obznanjuje počelo u neiscrpnim mogućnostima govora. Iako je filozofija odavno izgubila smisao koji joj je odredilo izvorno značenje tog pojma – ljubav prema mudrosti, Šarčevićovo pristajanje na vrijeme ne isključuje i njegovo opiranje. U njegovom govorenju ima sjedinjavanja ljubavi i znanja koje se pokazuje kao vjera i bivanje u toj vjeri, što jeste mudrost. A budući da je to vazda više od onog što je rečeno, Šarčevićovo filozofsko govorenje ne pristaje na dovoljnost bilo koje slike. Ona je za njega samo trag Živog koji sebe obznanjuje u neizbrojivom mnoštvu znakova u obzorjima i jastvima. Ali i više od tog. Cjelina njegove filozofije se otkriva u bavljenju oprečnostima, i poretkom i haosom, i ljepotom i ružnoćom,

i uspravljanjem i propadanjem. A samo to je može održavati u njezinoj izvornoj naravi – privlačenje prema mudrosti koje nije dovršivo u sebi samome. Na to bavljenje krajnostima upućuje i Rumi kada kaže:

*Ako (slikar) ne može praviti ružne slike,
on je nesavršen.
To je razlog zašto Bog stvara
i poricatelja i iskrenog roba.*